

ПОНОМАРЕНКО

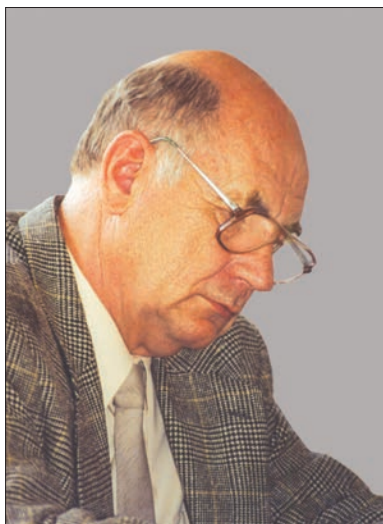
Олександр Миколайович — академік НАН України, академік-секретар Відділення наук про Землю НАН України

МИТРОПОЛЬСЬКИЙ

Олексій Юрійович — член-кореспондент НАН України, радник при дирекції Інституту геологічних наук НАН України

ШЕХУНОВА

Стелла Борисівна — член-кореспондент НАН України, заступник директора Інституту геологічних наук НАН України

Академік НАН України
Петро Феодосійович Гожик

З ГЕОЛОГІЄЮ У СЕРЦІ

До 80-річчя академіка НАН України

П.Ф. Гожика

21 жовтня виповнюється 80 років відомому українському вченому в галузі палеонтології, стратиграфії, морської геології, заслуженому діячу науки і техніки України, лауреату Державних премій України в галузі науки і техніки, директору Інституту геологічних наук НАН України, ініціатору створення та першому директору Центру антарктичних досліджень НАН України, науковому керівнику Національного антарктичного наукового центру МОН України, академіку НАН України Петру Феодосійовичу Гожіку.

Петро Феодосійович Гожик народився 21 жовтня 1937 р. в смт Гоща — районному центрі Рівненської області. Після закінчення середньої школи вступив на географічний факультет Чернівецького державного університету, який закінчив з відзнакою в 1959 р. Його дипломна робота «Геоморфологія і четвертинні відклади Кельменецького та Сокирянського районів УРСР» дістала високу оцінку і привернула увагу визнаного фахівця з четвертинної геології України професора П.К. Заморія, який запросив талановитого студента до аспірантури на кафедру геоморфології Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Відпрацювавши рік директором Красновольської школи, в 1960 р. Петро Феодосійович вступив до аспірантури Інституту геологічних наук (ІГН) АН УРСР, і відтоді його життя стало невіддільним від цієї наукової установи, де він спочатку продовжив розпочаті ще в університеті дослідження в галузі четвертинної геології, а потім системно розширював коло наукових інтересів, які зараз охоплюють проблеми геології, стратиграфії, корисних копалин України, морської геології, геоекології Антарктики. В Інституті він послідовно просувався науковими і службовими сходами: у 1960—1963 рр. — аспірант, 1963—1974 рр. — молодший науковий співробітник, з 1974 р. — старший науковий співробітник відділу геотектоніки та геології антропогену; з 1982 р. — завідувач лабораторії геології і літодинаміки берегової зони ІГН АН УРСР; з 1986 р. — провідний

П.Ф. Гожик — студент другого курсу Чернівецького університету. 1956 р.

Передпроектні геологічні дослідження для обґрунтування траси каналу Дунай—Дніпро та проектування Дніпровсько-Бузького гідровузла. Вихід після обстеження підводних реперних знаків на південному схилі Будацького пересипу. 1980-ті роки

науковий співробітник відділу геології антропогену; з 1987 р. — заступник директора з наукової роботи Інституту, а з 1997 р. — директор Інституту геологічних наук НАН України.

Службовому зростанню передували наукові здобутки. Під науковим керівництвом академіка В.Г. Бондарчука в 1966 р. Петро Феодосійович захистив дисертацію на тему «Геологія і стратиграфія терасових відкладів долини р. Прут» і здобув науковий ступінь кандидата геолого-мінералогічних наук. У 1992 р. захистив докторську дисертацію на тему «Прісноводні молюски і кореляція верхньокайнозой-

ських алювіальних відкладів півдня Східно-Європейської платформи».

З перших кроків у науці Петра Феодосійовича вирізняли завзятість, сміливість братися за нові справи, поєднувати вирішення наукових проблем з практичними завданнями. Опанувавши певний напрям чи галузь, він розширював коло своїх наукових інтересів. Серед його наукових пристрастей палеонтологія, прісноводна фауна; геологія і стратиграфія антропогенових та неогенових, зокрема лесових та льодовикових, відкладів, кайнозойських утворень; морська геологія, дослідження Антарктики, біосферна геологія та геоecологія; геологія корисних копалин, зокрема ресурси вуглеводнів.

Геологія і стратиграфія антропогенових утворень. З 60-х років ХХ ст. П.Ф. Гожик активно досліджує алювіальні відклади річок України, в результаті чого було вперше запропоновано схему терас долини р. Прут, їх кореляції з терасами Дністра, Дунаю. Ці дослідження супроводжувалися виконанням великого обсягу робіт для виробничих організацій при проведенні геологічної зйомки території України та Молдови. Були започатковані дослідження алювію долин річок Південний Буг, Інгулець у зв'язку з постановкою пошукових робіт на розсипи корисних копалин. Ці результати узагальнено у серії праць «Чернобыльско-Чистогаловский комплекс краевых образований» (1976), «Гляциодислокации горы Пивихи» (1976), «Антропогенные отложения Украины» (1986).

Реалізація програми з розширення зрошувальних систем півдня України вимагала постановки широкомасштабних проектів гідротехнічного будівництва, а отже, проведення комплексних геологічних досліджень, у яких Петро Феодосійович взяв активну участь. Він виконав аналіз геологічної будови неоген-четвертинних відкладів межиріччя Дністер—Південний Буг, Південний Буг—Дніпро, літодинаміки берегової зони на відрізку Дунай—Дністер для проектування траси каналу Дунай—Дніпро та геологічного обґрунтування будівництва Дніпровсько-Бузького гідровуз-

ла. Зазначені проекти не були реалізовані, однак отриманий фактичний матеріал дав можливість вирішити ряд питань геологічної будови півдня України, детально дослідити будову донних відкладів лиманів і відтворити історію їхнього розвитку. Теоретичні розробки стали засадами побудови стратиграфічних схем, палеогеографічних карт, інженерно-геологічних узагальнень. Цей етап робіт висвітлюють і монографічні видання «Геология шельфа УССР. Лиманы» (1984), «Направленность развития берега между Днестровским лиманом и дельтой Дуная» (1988), «Геологические условия строительства Днепровско-Бугского гидроузла» (1989), «Геологическое строение Северного Черноморья» (1995).

Паралельно з цими роботами виконано великий обсяг досліджень з вивчення лесів та льодовикових відкладів, результати яких П.Ф. Гожик, як керівник організаційного бюро та польових екскурсій, демонстрував учасникам Всесоюзної наради з крайових льодовикових відкладів (Київ, 1976), VIII Міжнародного лесового симпозіуму (Київ; Одеса, 1976) та XI Конгресу Міжнародної комісії з вивчення четвертинного періоду (Москва, 1982). Ще у 80-х роках було налагоджено тісні наукові стосунки з європейськими дослідниками, які стали підґрунтям для започаткування симпозіумів з вивчення льодовикових та лесових відкладів, останній з яких, 20-й, відбувся цього року в Україні. Узагальнювальні праці з цього напрямку — монографія «Кореляція лесів і льодовикових відкладів Польщі і України» (2000) та серія робіт з матеріалами симпозіумів і збірників INQUA.

Геологія океанів та морів. Починаючи з 70-х років Петро Феодосійович активно включився у виконання комплексних геолого-геофізичних досліджень океанів та морів в ІГН АН УРСР. В експедиціях в Індійський, Атлантичний, Південний океани він зосереджується на питаннях літології, стратиграфії донних відкладів. У 1981 р. був начальником геолого-геохімічної експедиції на науково-дослідному судні «Гідролог» у Червоне море. Результати цих досліджень лягли в основу колективних

Навколосвітня антарктична експедиція ВМФ на океанографічних дослідницьких суднах «Фаддей Беллинсгаузен» та «Адмирал Владимирский»: П.Ф. Гожик виконує зварювальні роботи для ремонту ґрунтовідбірної трубки (фото вгорі); перший сніданок на суші на березі моря Беллінсгаузена. 1982–1983 рр.

монографій «Геология и металлогения северной и экваториальной частей Индийского океана» (1984) «Геология и металлогения юго-западной части Красного моря» (1988), «Геология и металлогения тропической Атлантики» (1989). Знаковою подією стала навколосвітня антарктична експедиція (1982–1983) на океанографічних дослідницьких суднах «Фаддей Беллинсгаузен» та «Адмирал Владимирский» Гідрографічної служби Червонопрапорного Чорноморського флоту, в якій П.Ф. Гожик працював начальником загону. Експедиція виявила нові поля залізомарганцевих конкрецій у

Підписання Меморандуму між Британською антарктичною службою (справа — її керівник Б. Хейвуд) і Центром антарктичних досліджень НАН України (зліва — директор П.Ф. Гожик) у рамках Міжурядової угоди про передачу Великою Британією Україні антарктичної станції «Фарадей». 20 липня 1995 р.

Південному океані та відкрила нові поздовжні і поперечні жолоби на шельфі Антарктиди. Згодом ці результати були відображені в монографіях «Геологія и металлогения Южного океана» (1991), «Геолого-геоморфологічні дослідження східноантарктичних морів Південного океану» (2002).

Мабуть, ще тоді, у 80-х роках, утворився той ланцюжок, що пов'язав Петра Феодосійовича з антарктичними проблемами.

Дослідження Антарктиди. У складний час розпаду СРСР та здобуття Україною незалежності послідовна і цілеспрямована діяльність керівництва НАН України, С.В. Комісаренка, П.Ф. Гожика щодо продовження досліджень в Антарктиці, як важливих та престижних з позиції міжнародного наукового і геополітичного рейтингу нашої держави та її майбутнього місця на географічній мапі Антарктиди, привернула до цієї стратегічної ідеї багатьох авторитетних людей і переконала владу в необхідності їх розвитку. Росія в 1992 р. оголосила себе правонаступницею всіх антарктичних станцій Радянського Союзу і відмовила Україні в пе-

редачі однієї з них. Протягом лютого-серпня 1992 р. академік П.Ф. Гожик, ряд інших вчених і фахівців направили ініціативні листи і звернення до державних органів з приводу необхідності відновлення і продовження діяльності науковців України в Антарктиді.

У 1993 р. П.Ф. Гожик ініціює створення Центру антарктичних досліджень НАН України і стає його першим директором, а в 1996 р. очолює Український антарктичний центр Міністерства України в справах науки і технологій. У 1994 р. на конгресі в Римі Центр антарктичних досліджень НАН України прийняли до Міжнародного наукового комітету антарктичних досліджень. 20 липня 1995 р. в Лондоні посол України С.В. Комісаренко підписав міжурядову угоду, а П.Ф. Гожик і директор Британської антарктичної служби Б. Хейвуд уклали Меморандум про передання Україні британської антарктичної станції «Фарадей». 6 лютого 1996 р. на станції було спущено британський прапор і піднято український. На карті світу з'явилася перша українська антарктична станція під назвою «Академік Вернадський». З того часу Україна входить до кола 30 антарктичних держав.

Під керівництвом П.Ф. Гожика було організовано та проведено першу і другу українські комплексні антарктичні експедиції, розроблено першу Державну програму досліджень України в Антарктиці (1996). Він також активно працював над створенням другої і третьої програми досліджень в Антарктиці. У 2010 р. його призначено науковим керівником Національного антарктичного наукового центру МОН України, крім того, він керує відділом геології та геоecології Антарктики ІГН НАН України. У відділі розроблено нині широко використовуваний метод гравіметричної томографії (Р.Х. Греку), за допомогою якого можна досліджувати глибинну будову Землі на вертикальних і латеральних розрізах у масштабах всієї її поверхневої оболонки та геосферних глибин. Такі можливості особливо важливі в умовах сучасного дефіциту фінансування і надзвичайно великої вартості експедиційних робіт. Результатом цих досліджень стало видання унікального Атласу

глибинної будови Антарктики за даними гравіметричної томографії Greku R Kh., Gozhik P.F., Litvinov V.A., Usenko V.P., Greku T.R. «Atlas of the Antarctic Deep Structure with the Gravimetric Tomography» (2011).

Основний підсумок антарктичного напрямку в науковій та науково-організаційній діяльності П.Ф. Гожика, яка триває вже понад 35 років, можна охарактеризувати словами ювіляра, сказаними 8 лютого 2011 р. на брифінгу, присвяченому 15-річчю української антарктичної станції «Академік Вернадський»: *«Україна відбулася як антарктична держава. З кожним роком Україна нарощує свою присутність в Антарктиді... адже таких сфер, де Україна була б на рівні передових, високотехнологічних держав, на жаль, не так багато».*

Палеонтологія та стратиграфія. Наукові інтереси Петра Феодосійовича багатогранні, однак він є передусім визнаним дослідником викопних прісноводних молюсків з неоген-четвертинних відкладів півдня Східної Європи, їм присвячено його численні статті і три монографії: «Пресноводные и наземные моллюски миоцена Правобережной Украины» (1978), «Понтичні прісноводні молюски півдня України і Молдови» (2002), «Пресноводные моллюски позднего кайнозоя юга Восточной Европы» (2006, 2007). П.Ф. Гожик виділив та описав два нових роди, чотири підроди і 59 нових для науки видів. Монографічний опис прісноводних молюсків із верхньокайнозойських відкладів став вагомим внеском в історію розвитку їх фауни і є надійним критерієм для кореляції морських та континентальних відкладів. Як головний фахівець у вивченні прісноводних молюсків, він зробив істотний внесок у їх вивчення не тільки на території України, а й Молдови, Сербії. Опрацювання матеріалу з меотичних відкладів Сербії дозволило встановити новий рід анодонтид, який раніше помилково відносили до уніонід.

У 2012 р. під керівництвом П.Ф. Гожика було підготовлено та видано нову редакцію «Стратиграфічного кодексу України». І хоча на першій сторінці зазначено, що це друге видання, насправді за змістом та по суті це нова

Урочиста церемонія спуску державного прапора Великої Британії і підйому державного прапора України, яка ознаменувала початок функціонування української антарктичної станції «Академік Вернадський». 6 лютого 1996 р.

розробка, створена відповідно до сучасних тенденцій світової науки з урахуванням її новітніх досягнень та міжнародних стандартів щодо стратиграфічної номенклатури, термінології, класифікації та процедури виділення різнорангових стратонів.

В останні роки під керівництвом П.Ф. Гожика та за його безпосередньою участю розроблено методологію побудови стратиграфічних схем осадових басейнів нафтогазоносних провінцій України, вперше на принципово нових концептуальних засадах і доктринах створено схему стратиграфії мезо-кайнозойських відкладів Азово-Чорноморського регіону, розроблено схему міжрегіональної кореляції неогенових відкладів Центрального та Східного Паратетису в межах України, створено стратиграфічну схему четвертинних відкладів України, видано перший том фундаментального видання «Стратиграфія верхнього протерозою та фанерозою України».

Великий пласт діяльності Петра Феодосійовича пов'язаний з очолюваним ним Українським палеонтологічним товариством, яке було засновано у 1977 р., а його першим президентом був Олег Степанович Вялов.

Петру Феодосійовичу двічі було присуджено Державну премію України в галузі науки і

Угорські колеги вітають з 75-річчям Інституту геологічних наук НАН України; у президії (зліва направо): перший заступник голови Державного комітету природних ресурсів України С.В. Гошовський; академік-секретар Відділення наук про Землю НАН України академік НАН України В.І. Старостенко; президент НАН України академік НАН України Б.Є. Патон, директор ІГН НАН України член-кореспондент НАН України П.Ф. Гожик, директор Національного науково-природничого музею НАН України академік НАН України Є.Ф. Шнюков

техніки: у 1989 р. за роботу «Геологія шельфу УРСР» у восьми томах (1981—1987) і у 2000 р. за цикл робіт «Регіональна океанологія: стан середовища та мінерально-сировинні ресурси Атлантичного, Індійського, Південного океанів та їх морів».

П.Ф. Гожик — автор понад 400 наукових праць, серед яких низка монографій, зокрема «Пресноводные и наземные моллюски миоцена Правобережной Украины» (1978), «Антропогенные отложения Украины» (1986), «Геология и металлогения юго-западной части Красного моря» (1988), «Геологические условия строительства Днепровско-Бугского гидроузла» (1989), «Геология и металлогения Южного океана» (1991), «Геологическое строение Северного Черноморья» (1995), «Геолого-геоморфологичні дослідження східноантарктичних морів Південного океану» (2002), «Понтичні прісноводні моллюски півдня України і Молдови» (2002), «Пресноводные моллюски позднего кайнозоя юга Восточной Европы» (2006, 2007), «Стратиграфія мезокайно-

зойських відкладів північно-західного шельфу Чорного моря» (2006); а також серія колективних монографій з проблем нафтогазоносності території України.

Фахові дослідження вченого добре відомі за кордоном. Його наукові статті публікувалися в США, Великій Британії, Болгарії, Польщі, Австрії. З науковими доповідями він виступав на міжнародних конференціях і симпозиумах по всьому світу. Він є членом Міжнародної комісії з вивчення кватера (INQUA). Польське геологічне товариство обрало Петра Феодосійовича почесним членом.

Активну наукову діяльність П.Ф. Гожик поєднує з педагогічною та науково-організаційною. Він викладає у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка; підготував півтора десятка докторів та кандидатів наук.

П.Ф. Гожик активний і у громадському житті. Так, наприкінці 90-х років він був одним із фундаторів громадської організації «Чиста хвиля»; у 2000-х як експерт брав участь у Всеукраїнському проекті «Сім чудес України», який сприяв розвитку національного природо- та краєзнавства.

Ще задовго до «бурштинової лихоманки», яка останнім часом охопила Волинське Полісся, в ІГН НАН України виконувалися дослідження з раціонального освоєння мінерально-сировинних ресурсів цього регіону. За ініціатииви Петра Феодосійовича було організовано низку конференцій «Бурштиновий світ» та запропоновано моделі комплексної розробки розсіпних родовищ.

Науково-організаційна діяльність П.Ф. Гожика також відзначається надзвичайною активністю. Під його керівництвом у Відділенні наук про Землю НАН України ефективно виконуються дослідження мінерально-сировинного напрямку — цільова програма прикладних досліджень «Корисні копалини України» (2012—2016), а з 2017 р. започатковано програму «Розвиток геологічних, геофізичних наук, технологій і нарощування ресурсів корисних копалин в Україні та вивчення, прогнозування і мінімізація надзвичайних ситуацій». Значним є внесок П.Ф. Гожика та очолюваного ним ко-

лективу у роботи Відділення, спрямовані на відновлення морських досліджень у рамках цільових комплексних програм наукових досліджень НАН України «Комплексні біоресурсні, гідрофізичні і геолого-геофізичні дослідження морського середовища, перспективних нафтогазових структур та картування розподілу газогідратів в акваторії Чорного та Азовського морів» (2007–2009) та «Комплексна оцінка стану і прогнозування динаміки морського середовища та ресурсів Азово-Чорноморського басейну» (2010–2012).

П.Ф. Гожик — голова спеціалізованої ради при ІГН НАН України з захисту дисертацій за фахом 04.00.09 — палеонтологія і стратиграфія, член спеціалізованої ради з захисту дисертацій за фахом 04.00.10 — геологія морів та океанів, голова Національного стратиграфічного комітету України, голова Палеонтологічного товариства, член Науково-технічної ради з досліджень Антарктики, член Комісії НАН України з проблем наукової спадщини академіка В.І. Вернадського, голова секції Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки, член Науково-технічної ради Мінприроди, член Науково-технічної ради Держгеонадра. За цим сухим переліком посад криється величезний обсяг обов'язків і щоденної систематичної праці, колосальний тягар відповідальності.

Велику увагу приділяє Петро Феодосійович редагуванню наукових статей, монографій, збірників наукових праць. Він головний редактор «Геологічного журналу», «Українського антарктичного журналу», «Збірника наукових праць Інституту геологічних наук НАН України», заступник головного редактора «Палеон-

Організатори та виконавці комплексних досліджень Чорного моря на палубі НДС «Професор Водяницький» (зліва направо): С.О. Клещенко, В.І. Старостенко, Є.Ф. Шнюков, П.Ф. Гожик, В.П. Коболев

тологічного збірника», член редколегії польського журналу «Studia Quaternaria», наукових журналів «Геологія і корисні копалини Світового океану», «Stratigraphy and sedimentology of oil-gas basins», «Мінеральні ресурси України», «Доповіді НАН України» та ін.

Геологічна спільнота та українська держава високо цінують внесок Петра Феодосійовича в розвиток вітчизняної геології. Він — заслужений діяч науки і техніки (1997), лауреат двох Державних премій України в галузі науки і техніки (1989, 2000) та премії НАН України ім. П.А. Тутковського (2008), нагороджений орденом «За заслуги» III та II ступеня (2008, 2012), Почесною грамотою Верховної Ради України, медаллю В.І. Луцицького «За заслуги в розвідці надр» (1998), Золотою медаллю Спільки геологів України та численними галузевими відзнаками.